

UDK: 338 (575.1)

Alisher OLTIBOYEV,
Perfect University dotsenti, PhD
E-mail:alisheroltiboyev@gmail.com

TDPU professori, t.f.d E.Nuriddinov taqrizi asosida

O'ZBEKISTON VA QOZOG'ISTON RESPUBLIKALARI O'RTASIDAGI ITTIFOQCHILIKKA ASOSLANGAN IQTISODIY HAMKORLIK

Аннотация

Mazkur tadqiqotda ikki Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi savdo-iqtisodiy munosabatlarning evolyutsiyasi va dinamikasi o'rganilgan bo'lib, savdo aloqalari rivojlanishining asosiy bosqichlari tahlil qilingan. Savdo ko'rsatkichlari, shu jumladan import va eksport hajmi, savdo tarkibi, shuningdek mamlakatlarning tarif va bojxona siyosatidagi o'zgarishlari batafsil tahlil qilingani. Shuningdek, asosiy e'tibor savdo-iqtisodiy aloqalarning o'sishiga yordam beradigan yoki to'sqinlik qiladigan omillarga qaratilgan. Olingan natijalar Markaziy Osiyo mintaqasida iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan samarali strategiya va siyosatni belgilash uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Hamjamiyat, strategiya, sheriklik, hamkorlik, ittifoqchilik, tovar ayriboshlash, import, eksport, qadriyat, savdo-iqtisodiy aloqalar.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО, ОСНОВАННОЕ НА СОЮЗНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ РЕСПУБЛИКАМИ УЗБЕКИСТАН И КАЗАХСТАН

Аннотация

В данном исследовании изучена эволюция и динамика торгово-экономических отношений между двумя странами Центральной Азии, а также проанализированы основные этапы развития торговых отношений. Подробный анализ торговых показателей, включая объемы импорта и экспорта, состав торговли, а также изменения в тарифной и таможенной политике стран. Также основное внимание уделено факторам, которые помогают или препятствуют росту торгово-экономических отношений. Полученные результаты могут послужить основой для определения эффективной стратегии и политики, направленной на укрепление экономического сотрудничества в Центрально азиатском регионе.

Ключевые слова: Сообщество, стратегия, партнерство, сотрудничество, альянс, торговля, импорт, экспорт, стоимость, торгово-экономические отношения.

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE REPUBLICS OF UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN, BASED ON THE ALLIANCE

Annotation

In this research, the evolution and dynamics of trade and economic relations between the two Central Asian countries were studied, and the main stages of the development of trade relations were analyzed. A detailed analysis of trade indicators, including import and export volumes, trade composition, and changes in countries' tariff and customs policies. It also focuses on the factors that help or hinder the growth of trade and economic relations. The obtained results can serve as a basis for determining an effective strategy and policy aimed at strengthening economic cooperation in the Central Asian region.

Key words: Community, strategy, partnership, cooperation, alliance, trade, import, export, value, trade and economic relations.

Kirish. Dunyo hamjamiyatidagi shiddatli o'zgarishlar davlatlar o'rtasidagi ishonchga asoslangan do'stlik, tenglik va hamfikrlilikni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston o'z milliy manfaatlariga asoslangan holda ochiq, o'zaro manfaatli va konstruktiv tashqi siyosat olib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy tamoyillarini qo'shni mamlakatlar bilan teng huquqli hamkorlik munosabatlari rivojlantirishni muhim ustuvor yo'nalishi sifatida belgiladi. Markaziy Osiyo xalqlarining ahil qo'shnichilik va do'stona munosabatlari, ularning urf-odatlarini, an'analari hamda qadriyatlarini tarixan birligida o'z aksini topgan. Xususan, qo'shni Qozog'iston Respublikasi bilan o'rnatilgan o'zaro munosabatlar yangi bosqichga ko'tarildi. Zero, "Biz uchun Qozog'iston zamonlar va hayot sinovidan o'tgan, ko'p asrlik do'stlik va qardoshlik rishtalari bilan chambarchas bog'langan yaqin qo'shnimiz..."[1]. Bu borada O'zbekiston va Qozog'iston Respublikalarining iqtisodiy hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Markaziy Osiyo aholisining 70,1 foizi O'zbekiston va Qozog'istonda yashasa, bunda jami YAIMning 76,7 foizi va mintaqa mamlakatlari o'zaro ichki savdosining 77,6 foizi aynan shu ikki davlat hissasiga to'g'ri keladi. O'zbekistonning xorijiy mamlakatlar bilan tashqi savdo aylanmasida Qozog'iston 2023 yilda 7 foiz ulush bilan uchunchi o'rinni egalladi.

O'zbekistonning MDH davlatlari bilan savdosida 21,4 foiz bilan ikkinchi, Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan savdoda 61,1 foiz ulush bilan birinchi o'rinni egallaydi [4].

O'zbekiston Respublikasining Qozog'iston bilan hamkorligining rivojlanishiga xizmat qiluvchi huquqiy asoslar ikki davlat rahbarlarining muntazamlik kasb etib ulgurgan turli darajadagi o'zaro tashriflarida mustahkamlanib borganligini ta'kidlash o'rinli. Jumladan, 2017 yilning 23 martida "Strategik sheriklikni yanada mustahkamlash" [2] haqida kelishuvga erishganligi o'zaro munosabatlarni yanada rivojlantirishdan ikki tomon birdek manfaatdorligini ko'rsatadi. 2021 yil 5-6 dekabrda Davlat chegarasini demarkatsiya qilish to'g'risidagi shartnoma ikki tomonlama o'zaro hamkorlikning asosiy xalqaro-huquqiy xujjatlari hisoblanadi [4].

Adabiyotlar tahlili. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining shakllanishi, jahon mamlakatlari va xalqaro tashkilotlar bilan ikki va ko'p tomonlama hamkorlik munosabatlari o'rganilgan. Bularga E.Nuriddinov, A.Qirg'izboyev, M.Raximov, L.Babaxodjayeva, R.Alimov, N.Ziyamov, Ch.Ko'charov, Sh.Arifxanov, S.Atadjanova, X.Nizomov, N.G'ofurov, F.Ismatullayev, D.Sayfullayev, O.Abdimo'minov, G'.Mirzayev kabi mualliflarning izlanishlarini

kiritish mumkin. Markaziy Osiyo mintaqasi mavzusi doirasida A.Kazansev, S.Nikolayev, YE.Troitskiy, O.Boyarkina, M.Laumulin, R.Jumali, T.Tokayev, V.Bogatirev, G.Kurbanbayeva, YE.Vyazgina kabi olimlar o'z tadqiqotlarida atroflicha to'xtalib o'tgan. O'zbekiston va Qozog'iston Respublikalari hamkorligiga doir materiallar va ma'lumotlarni o'rganish jarayonida erishilgan natijalar hamda ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ularda xozirgacha ushbu masala alohida ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan.

Metodlar. Maqolada bir qator metodlardan foydalanib tahlil ishlari olib borildi. Xususan, tizimli tahlil metodidan geosiyosiy siljishlar va mintaqaviy integratsiya jarayonlarining ikki mamlakat o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarga ta'sirini o'rganish, mintaqaviy tashkilotlarning roli va ularning savdo rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish masalasida foydalanildi. Siyosiy-iqtisodiy tahlil metodi siyosiy omillarning savdo-iqtisodiy munosabatlarga ta'sirini o'rganish, ikki mamlakatning iqtisodiy dinamikasiga ta'sir ko'rsatgan ichki va tashqi siyosiy voqealarni ko'rib chiqish, siyosiy qarorlarning savdo sherikliklari va bitimlarini shakllantirishga ta'sirini tahlil qilish uchun qo'llanildi.

O'zbekiston va Qozog'istondagi iqtisodiy islohotlarni o'rganish, har bir respublika iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning savdo-iqtisodiy munosabatlarga ta'siri tahlili, O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish yoki to'sqinlik qilishda iqtisodiy o'zgarishlarning rolini baholash uchun qiyosiy tahlil metodi ishlatildi.

Tahlil va natijalar. Markaziy Osiyo davlatlari orasida Qozog'iston Respublikasi O'zbekiston uchun savdo-iqtisodiy aloqalarni olib borishda munosib sherik bo'ldi. O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni yo'lga qo'yilishi va o'zaro manfaatli rivojlanib borishining yangi bosqichi 2017 yil 22-23 mart kunlari O'zbekiston Respublikasi hukumati bilan Qozog'iston Respublikasi hukumati o'rtasida 2017-2019 yillarga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik strategiyasi imzolanishi bilan xarakterlanadi [4].

Yangicha qarash va yangicha yondashuv asosida, 2022 yil 21-22 dekabr kunlari Qozog'iston hukumatining O'zbekistonga davlat tashrifi O'zbekiston – Qozog'iston strategik sheriklik va ittifoqchilik munosabatlarini yanada chuqurlashtirishda alohida turki bo'ldi. Shu bilan birga ikki mamlakat mintaqalari o'rtasida faoliyatning turli sohalardagi hamkorlikni ta'minlash hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning rivojlanayotgan aloqalarini faollashtirishga qodir bo'lgan mintaqalararo hamkorlik uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va huquqiy asoslarini mustahkamlashni o'z oldiga maqsad qilib quydi.

O'zbek-qozoq savdo-iqtisodiy hamkorligi holatini O'zbekistondagi innovatsion jarayonlar sharoitida o'rganish, tomonlarning o'zaro munosabatlarning ilgari ishlatilmagan yangi shakllari joriy etilganidan yorqin dalolat beradi. Savdo ayirboshlash jarayoniga xususiy korxonalar va fermer xo'jaliklarini jalb qilishdan tashqari, ikki mamlakatning alohida hududlari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni joriy etish keng rivojlangan. Ilgari samarasiz bo'lgan zaxiralardan maqsadli foydalanish savdo-iqtisodiy hamkorlikni sezilarli darajada jonlantirishga imkon berdi [3]. Buni aniq raqamli ma'lumotlar asosida baholash mumkin. Agar 2016 yilda O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi tovar aylanmasi 1 898,9 mln. AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2017 yilga kelib bu ko'rsatkich 2055,7 mln. AQSH dollariga yetganligini ko'rish mumkin. Ikki mamlakat hukumatlararo komissiyasining iqtisodiy-savdo sohasidagi strategik sheriklikni mustahkamlash bo'yicha faol faoliyati keyingi yillarda o'z samarasini bera boshladi. Masalan, agar 2018 yilda savdo hajmi 2919,6 mln. AQSH dollarini, 2019 yilda u 3335,0 mln. AQSH dollari tashkil etdi. Biroq, 2020 yil jahonda pandemiya sharoiti tufayli O'zbekistonning xorijiy mamlakatlari bilan o'zaro tovar

ayirboshlash hajmi pasayganligini O'zbekiston va Qozog'iston Respublikalari o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmida ham kuzatish mumkin. 2020 yil ikki mamlakat savdo-iqtisodiy tovar aylanmasi 3 018,5 mln. AQSH dollarini tashkil etgan [6].

O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi o'zaro savdo 2023 yil yakunlariga ko'ra, quyidagi yiriklashtirilgan tovar guruhlari bo'yicha amalga oshirilgan:

O'zbekistonning Qozog'istonga eksporti: mashina va transport uskunalar – 645,3 million dollar (umumiy eksport hajmining 47 foizi), sanoat mahsulotlari – 200,5 million dollar (14,6 foiz), oziq-ovqat mahsulotlari – 184 million dollar (13,4 foiz), kimyoviy mahsulotlar va ulardan tayyorlangan buyumlar – 90 million dollar (6,6 foiz), to'qimachilik va kiyim kechak – 82,8 million dollar (6 foiz), shuningdek, xizmatlar – 138,6 million dollar (10,1);

Qozog'istondan O'zbekistonga import: oziq-ovqat mahsulotlari – 1398,3 million dollar (23,6 foiz), energiya tashuvchilar va neft mahsulotlari – 254,45 million dollar (8,4 foiz), kimyoviy mahsulotlar va ulardan tayyorlangan buyumlar – 189,1 million dollar (6,2 foiz), mashina va uskunalar – 103,4 million dollar (3,4 foiz) [4].

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston va Qozog'istondan jami eksport tarkibida asosiy ulushni (50-60 foiz) xomashyo mahsulotlari (mineral mahsulotlar, rangli va qimmatbaho metallar va boshqalar) egallaydi, ular asosan, uchunchi mamlakatlarga yetkazib beriladi. Shu bilan birga, xomashyo mahsuloti hisoblanmagan tovar turlari, ayniqsa, ikki mamlakatda xaridorgir bo'lgan tayyor mahsulotlar bilan o'zaro savdoni o'stirish bo'yicha katta istiqbollar mavjud.

Mazkur ilmiy maqola yuzasidan xulosa qilib aytganda, O'zbekiston va Qozog'iston iqtisodiyoti aholi sonining o'sgani sari ikki mamlakat ichki bozorining umumiy salohiyati ham oshib boradi. Ular o'rtasidagi kooperatsiya aloqalari va o'zaro savdoning kengayishi esa ularning investitsiyaviy jozibadorligini oshirib, ikki davlat iqtisodiyotining rivojlanish sur'atlarini jadallashtirishga xizmat qiladi. O'zbekiston va Qozog'iston Respublikalari o'rtasida iqtisodiy hamkorlik yo'lga qo'yilganligi va o'zaro tovar aylanmasi savdo hajmi o'sganligi bilan xarakterlanadi. Ikki mamlakat uchun ham xarakterli bo'lgan yangilanish bosqichida davlat rahbarlari darajasidagi keng ko'lami islohotlar o'z samarasini berganligini ko'rish mumkin. Ayniqsa tovar aylanmasidagi sanoat mahsulotlarining o'sishi mamlakatlar rivojlanishning samarali uslublarini qo'llayotganligini anglatadi [55].

Xulosa. Ikki mamlakatning ham o'ziga xos rivojlanish yo'llari bo'lgani holda tarixiy ildizlar va aholi farovonligi uchun qilinayotgan ishlarning yakkilligi bog'lab turadi. Mintaqada O'zbekiston va Qozog'istonning oziq-ovqat xavfsizligi masalasidagi hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bilan birga, eksport va importda asosan homashyo mahsulotlarining ko'pligi iqtisodiy jihatdan dunyoning rivojlangan mamlakatlaridan ancha ortda qolib ketishiga sabab bo'lmoqda. O'zaro hamkorlikning samarali uslublari orqali homashyo mahsulotlarini mintaqaning o'zida qayta ishlash va tayyor mahsulot shaklida dunyoning boshqa hududlariga eksport qilish hudud rivojlanishi uchun juda ahamiyatli hisoblanadi. Har tomonlama yangilanayotgan ikki mamlakat rahbarlari buning ahamiyatini chuqur anglagan holda ish tutayotganligi tahlillar va olingan ma'lumotlardan anglashiladi. Hozirda Qozog'iston o'zaro savdo-sotiq bo'yicha O'zbekiston uchun uchinchi raqamli hamkor davlat hisoblanadi. Buni yanada oshirish va ikki mamlakat iqtisodiy qudratidan samarali foydalanish mustaqil rivojlanish yo'lini mustahkamlashi, dunyoning yetakchi davlatdarga raqobat qila olishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш. М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2018. – Б. 355.
2. Народное слово. – 2017 йил – 24 март.
3. Нуриддинов Э.З. Ташқи иқтисодий фаолиятнинг ғоявий асослари. Мустақил Ўзбекистон тараққиётининг ғоявий асослари. – Тошкент: Шарқ, 2001. – Б.128.

4. О.Ҳақимов Ўзбекистон ва Қозоғистон: иқтисодий ҳамкорлик қўлами ҳам, имкониятлари ҳам катта. Янги Ўзбекистон. 2024 йил 9 апрель.
5. Ўзбекистон – Қозоғистон: азалий дўстлик ва стратегик шерикликка асосланган ҳамкорликнинг янги босқичи. Андижон вилояти ҳокимлиги расмий портали. // <http://andijan.uz>
6. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг жорий архиви (ЎзР ДСҚ ЖА). 2000 – 2020 йиллар давомида Ўзбекистон Республикаси ва Қозоғистон Республикаси ўртасида ташқи савдо айланмаси ҳақида маълумот. 3 – варақ. (Мурожаат этилган сана: 12.03.2021.).